

แบบบ้านช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในประเทศไทย

อาณัษ ธรรมธ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

จันทนีย์ จิรณธนุ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทคัดย่อ

กลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 ปรากฏบ้านที่นิยมแพร่หลายในอเมริกา หรือบ้าน Mid-Century ซึ่งต่อมาพบในหลายพื้นที่ในโลกรวมทั้งในประเทศไทยที่สามารถพบอยู่หลายพื้นที่ในประเทศไทยในช่วงเวลาหนึ่ง แม้ยังไม่มีคำนิยามหรือคำอธิบายเกี่ยวกับบ้านกลุ่มนี้อย่างชัดเจนนัก ซึ่งลักษณะภายนอกโดยรวมจะเป็นอาคารที่มีหลังคาความลาดชันต่ำพื้นใหญ่กว้างและมียื่นชายคายาว จุดเด่นอีกประการคือการจัดองค์ประกอบของแผงกระจิแนวตั้งและแนวนอนภายนอกอาคาร อาคารหลายหลังพบการใช้ช่องเปิดเป็นแผงกระจกขนาดใหญ่เปิดเผยให้เห็นพื้นที่ภายใน ซึ่งในขณะนั้นถือว่ามีความแตกต่างไปจากบ้านเรือนไทยทั่วไปที่มักเป็นบ้านยกใต้ถุนและหลังคาจั่วลาดชันสูง พื้นที่ใช้สอยภายในถูกปิดล้อมค่อนข้างมีมิติมากกว่า

บทความนี้มุ่งเน้นศึกษาถึงรูปแบบบ้าน Mid-Century ว่ามีที่มาและจุดกำเนิดอย่างไร และพยายามอธิบายลักษณะเด่นและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม รวมทั้งวิเคราะห์ถึงความสอดคล้องกับบริบทไทยหรือไม่อย่างไร โดยการศึกษาผ่านการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องหลายรูปแบบ และเปรียบเทียบกรณีศึกษาในไทยกับต่างประเทศ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า รูปแบบบ้านดังกล่าวน่าจะมีพัฒนาการมาจากบ้านบังกะโลสมัยล่าอาณานิคมในอินเดีย ต่อมาถูกพัฒนาสู่บ้านพักตากอากาศ ก่อนจะได้รับความนิยมและพัฒนาให้สอดคล้องกับบ้านพักอาศัยในยุคสมัยใหม่ในช่วงศตวรรษที่ 20 ที่ต้องการความสะดวกสบาย รองรับกิจกรรมที่หลากหลายในวิถีสมัยใหม่สอดคล้องไปกับบริบทแต่ละพื้นที่ รวมถึงบ้าน Mid-Century ในประเทศไทยก็สะท้อนถึงค่านิยมทางสังคมวัฒนธรรมเทคโนโลยี และบริบทที่กำลังมุ่งสู่ความทันสมัยในช่วงปี พ.ศ. 2500 แม้ว่ารูปแบบเหล่านี้จะลดความนิยมลงในภายหลังก่อนจะเริ่มได้รับความนิยมอีกครั้งกลับมาปรับใช้กับวิถีปัจจุบันในหลายรูปแบบ การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจเป็นส่วนหนึ่งเพื่อเติมเต็มองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมในประเทศไทย ซึ่งอาจนำไปสู่การวางแผนการอนุรักษ์หรือศึกษาในเชิงลึกต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: กลางคริสต์ศตวรรษที่ 20, ความทันสมัย, สถาปัตยกรรมร่วมสมัย, สมัยใหม่, บ้านพักตากอากาศ

Mid-Century House in Thailand

Arnat Tammatorn

Faculty of Architecture Khonkaen University

Chanthanee Chiranthanat

Faculty of Architecture Khonkaen University

Abstract

In the middle of the 20th century, there was the popular house style in America or Mid-Century house that were later found in many parts of the world including Thailand, in which it could be found in many areas over time. Although there is no clear definition or description of this house style, the overall appearance is a building with a low-slope roof, a large piece of land, and a long eaves overhang. Another key characteristic is the arrangement of the vertical and horizontal fin panels on the exterior of the building. The use of large glass panels can be found in many buildings to reveal the interior space, which at that time was considered different from ordinary Thai houses with stilts and steep gable roofs. The interior living space is somewhat enclosed.

This article focuses on studying the Mid-Century house style of where it originated from and how it began by trying to describe the distinctive features and architectural styles, including analyzing whether they are consistent with the Thai context or not. The study was conducted through a review of relevant literature in various forms and compared case studies in Thailand with other countries, which found that the style of the house was probably developed from colonial bungalows in India. It was later developed into a vacation home, which became popular until it was developed in line with modern houses in the 20th century that required the convenience to support a variety of activities in a modern way, consistent with the context of each area. Including Mid-Century houses in Thailand, they reflect the social values, culture, technology, and context that were moving towards modernity in the 1950s. Although this house style later declined in popularity and then they began to gain attention to be adapted with many variations to the current trajectory. To study for better understanding is a part of fulfilling the knowledge of architecture in Thailand. This may lead to conservation planning or in-depth study in the future.

Keywords: Mid 20th Century, Modernity, Contemporary architecture, Modern, Bungalow

1. บทนำ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งในงานวิจัยเรื่อง กำเนิดและพัฒนาการของบ้าน Mid-Century ในประเทศไทย โดยมุ่งเน้นที่การทำความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบบ้านที่ก่อสร้างในช่วงกลางศตวรรษที่ 20 (Mid 20th Century) ในประเด็นที่เกี่ยวข้องประวัติศาสตร์ และรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ตลอดจนข้อสังเกตที่น่าสนใจอื่นๆเกี่ยวกับบ้านกลุ่มนี้ในประเทศไทย อันเป็นผลเนื่องมาจากความใกล้ชิดทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ระหว่างประเทศไทยกับสหรัฐอเมริกาในห้วงเวลาดังกล่าว ซึ่งเริ่มต้นในช่วง พ.ศ. 2490 แพร่หลายและนิยมก่อสร้างกันหลายพื้นที่ในประเทศไทย ก่อนจะคลายความนิยมลงในเวลาอีกหลายสิบปีถัดมา เพื่อให้การเขียนชื่อเรียกขานกระชับและสอดคล้องกับที่รู้จักแพร่หลายในสาธารณะจึงขอเรียกชื่อว่า “บ้าน Mid-Century” ต่อไปตลอดทั้งบทความนี้

จากการค้นคว้าศึกษาเบื้องต้น สถาปัตยกรรมบ้านกลางศตวรรษที่ 20 (Mid 20th Century House) เป็นรูปแบบทางของบ้านที่นิยมสร้างกันอย่างแพร่หลายในสหรัฐอเมริกาในช่วง ค.ศ.1945 หรือ พ.ศ. 2488 และด้วยสาเหตุที่มีช่วงเวลาในการก่อสร้างในราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 คือ ค.ศ. 1945 นั้นเอง จึงเรียกโดยทั่วไปว่า บ้านกลางศตวรรษ (Mid-Century House) และกลายเป็นชื่อที่เรียกอย่างแพร่หลาย อย่างไรก็ตามยังคงไม่มีคำอธิบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับบ้านประเภทนี้เท่าที่ควร รวมทั้งการปรากฏของบ้านที่มีรูปแบบกลุ่มนี้มีความแพร่หลายและพบในหลายพื้นที่ของไทย และจากสถานภาพการศึกษาข้อมูลของบ้านรูปแบบบ้าน Mid-Century ยังคงมีไม่มากนัก

ทั้งนี้ ความหมายและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้าน Mid-Century ถือได้ว่าเป็นตัวแทนของยุคสมัยใหม่ ซึ่งแน่นอนว่าบริบทแวดล้อมของการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นทั้งสหรัฐอเมริกาและในประเทศไทย ย่อมมีปัจจัยที่ส่งผลต่อแนวความคิดว่าด้วยการสร้างให้ดูทันสมัยที่เกิดขึ้นจากบริบทแวดล้อมที่แตกต่างกันออกไป ทั้งในเรื่องของบริบทสังคม เศรษฐกิจ และ สภาพแวดล้อม เป็นต้น

สำหรับกระบวนการวิจัย ผู้วิจัยเริ่มต้นจากการทบทวนวรรณกรรมผ่านการศึกษาเอกสารต่าง ๆ เพื่อศึกษาบริบทแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่อง อาทิ ช่วงเวลาที่ปรากฏความนิยมในการก่อสร้าง และขอบเขตเชิงพื้นที่ของความแพร่หลาย และการกระจายตัวของความนิยมในการก่อสร้างบ้าน Mid-Century ทั้งในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศไทย และในต่างประเทศ จากการศึกษาพบว่า ความนิยมในการก่อสร้างบ้านแบบ Mid-Century พบมากที่สหรัฐอเมริกา ในช่วงกลางศตวรรษที่ 20 และรับแนวคิดหรือรูปแบบจากสถาปนิกที่มีชื่อเสียง เช่น Frank Lloyd Wright (แฟรงก์ ลอยด์ ไรต์) Richard Neutra (ริชาร์ด ไนตรา) และ Phillip Johnson (ฟิลิป จอห์นสัน) ซึ่งประสบปัญหากับวิกฤตในยุโรปจึงย้ายมาทำงานที่สหรัฐอเมริกา บวกกับแนวคิดสมัยใหม่ที่เฟื่องฟูมากทำให้ส่งเสริมการทดลองด้านการออกแบบอย่างมากมาย อันเป็นมูลเหตุให้เกิดบ้านในรูปแบบสากลขึ้น และส่งผลต่อแนวคิดการเกิดขึ้นของสถาปัตยกรรมแบบบ้าน Mid-Century ในช่วงเวลาต่อมา

ผุสดี กล่าวถึงอิทธิพลที่ส่งผลต่อการเกิดสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยที่เกิดขึ้นในประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2475 – พ.ศ. 2537 ซึ่งทำให้ทราบถึงวิธีการที่สถาปนิกในประเทศไทยได้รับแนวคิดการออกแบบมาจากอิทธิพลสื่อของอเมริกาและอังกฤษเป็นส่วนใหญ่ (Tippatas P. 1996, p. 139) เสนอว่า นักศึกษาสถาปัตยกรรมในประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากการเรียนการสอน คือ ได้รับอิทธิพลทางความคิดในการออกแบบบ้านจากบรรดาอาจารย์ที่จบการศึกษาจากอังกฤษ กล่าวคือ ออกแบบบ้านให้มีห้องเตรียมอาหารต่อเติมจากห้องครัว มีเฉลียงที่ต่อกับห้องรับแขก มีโรงจอดรถติดกับตัวบ้าน ซึ่งเป็นผังแบบบ้านแบบทิวดอร์ (Tudor) และในช่วง พ.ศ. 2500 ซึ่งเป็นช่วงฟื้นฟูหลัง

สงคราม จึงไม่มีสื่อและตัวอย่างเป็นแนวทางการออกแบบให้กับสถาปนิกไทยในห้วงเวลาดังกล่าวมากนัก ทั้งนี้ และ วิลลิสท์ กล่าวถึงการรับอิทธิพลบ้านพักอาศัยจากอเมริกา โดยมาจากกลุ่มนักเรียนที่ไปศึกษาในต่างประเทศจึงได้รับ อิทธิพลเข้ามา โดยในช่วงเวลาดังกล่าวในประเทศไทยต้องการบ้านที่ราคาถูกแต่ยังสามารถออกแบบให้สอดคล้องกับ ภูมิอากาศในประเทศไทย (Horayangkura V. 1993) โดยเหล่าสถาปนิกที่มีชื่อเสียงในช่วงเวลานั้นที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบบ้านพักอาศัยมากที่สุด ได้แก่ อุดมศรี บุรณะศิริ และถาวร บุญเกตุ เป็นต้น

2. วัตถุประสงค์การศึกษา

เพื่อศึกษาจุดเริ่มต้นของความนิยม ประวัติศาสตร์ แนวคิด ความหมาย และพัฒนาการของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้าน Mid-Century ในประเทศไทย และการศึกษาเทียบเคียงกับบริบทแวดล้อมในแง่มุมต่าง ๆ ของบ้าน Mid-Century ในสหรัฐอเมริกา เพื่อให้เข้าใจถึงที่มาของบ้าน Mid-Century และความสอดคล้องต่อบริบทในประเทศไทย

3. วิธีการศึกษา

การดำเนินการศึกษาเริ่มต้นจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เพื่อทำความเข้าใจสถานภาพองค์ความรู้ และช่องว่างของการศึกษา เพื่อกำหนดกรอบในการศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมบ้าน Mid-Century ทั้งนี้ ศึกษาในประเด็นที่กล่าวถึงนิยามและความหมายของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้าน Mid-Century ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ บริบทวัฒนธรรม ระบบสังคม และเศรษฐกิจ ตลอดจนการค้นคว้าข้อมูลทางประวัติศาสตร์อื่น ๆ อาทิ ภาพถ่าย ตลอดจนแบบสถาปัตยกรรม และดำเนินการปริทัศน์สารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับการเกิดขึ้นของความนิยมในการก่อสร้างบ้าน Mid-Century ในประเด็นต่าง ๆ เช่น ความหมาย ที่มา ประวัติศาสตร์ทางสถาปัตยกรรม ตลอดจนพลวัตที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคม ที่ส่งผลต่อพัฒนาการของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้าน Mid-Century ในไทย และการเทียบเคียงกับบริบทแวดล้อมในแง่มุมต่าง ๆ ของบ้าน Mid-Century ในสหรัฐอเมริกา เพื่อสร้างความเข้าใจ

4. ประวัติศาสตร์ความเป็นมาและพัฒนาการของบ้าน Mid-Century

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นห้วงเวลาที่ชาตินิโคลาสฮอลันดาจะวันตกออกล่าอาณานิคม โดยเข้ายึดครองพื้นที่ต่าง ๆ นอกยุโรป เพื่อแสวงหาทรัพยากร และโอกาสทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะเข้ายึดครองประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชีย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อตั้งเป็นสถานีการค้า และศูนย์กลางการปกครองเพื่อให้เมืองเหล่านั้นทำหน้าที่เป็นจุดเชื่อมต่อบนเส้นทางการค้าระหว่างโลกตะวันออกและจีน

สำหรับการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในเมืองท่าต่าง ๆ ภายใต้บริบทอาณานิคมนั้น Antony D. อธิบายว่า จากการที่อังกฤษเข้ามายึดครองอินเดีย ได้ทำให้เกิดการก่อสร้างสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยที่มีคุณลักษณะของบ้านพักตากอากาศเกิดขึ้นและแพร่หลาย ส่งผลให้เมืองท่าต่าง ๆ ตลอดจนเมืองสำคัญต่าง ๆ ของอินเดียที่เต็มไปด้วยชาวอังกฤษที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน (Antony D. King, 1995) และเป็นมูลเหตุให้เกิดการคิดหาวิธีการออกแบบอาคารบ้านเรือนที่ให้ความสำคัญกับคุณลักษณะของสภาวะน่าสบายเพื่อให้การอยู่อาศัยในพื้นที่นั้นเป็นไปด้วยความปกติสุข ทั้งนี้ เรียกสถาปัตยกรรมที่ก่อรูปขึ้นบนบริบทแวดล้อมดังกล่าวว่า “สถาปัตยกรรมแบบแองโกล อินเดีย (Anglo Indian

Architecture)” ซึ่งมีความหมายถึง สถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทการใช้สอยแบบตะวันตก แต่ได้ประยุกต์ใช้วัสดุ ภูมิปัญญาในการก่อสร้าง ตลอดจนการออกแบบอย่างสอดคล้องกับภูมิอากาศของอินเดีย (Kirdsiri K., and Other, 2022, p. 98) และเมื่ออังกฤษได้ขยายขอบเขตอาณานิคมของตนเองไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ได้นำพาแนวความคิดในการออกแบบและคุณลักษณะของบ้านเรือนแบบดังกล่าวไปก่อสร้างยังอาณานิคมแห่งอื่น ๆ จึงมีการเรียก บ้านพักอาศัยแบบดังกล่าวว่า “บังกะโล” ซึ่งมีความหมายที่ยึดโยงไปถึงลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่ก่อสร้างขึ้นอย่างแพร่หลายในเมืองท่าชายฝั่งของภูมิภาคเบงกอล (Bengal Region)

ทำให้มีการเรียกขานบ้านพักอาศัยที่ก่อสร้างขึ้นตามเมืองท่าต่าง ๆ ในบริบทแวดล้อมภายใต้อาณานิคมว่า “บ้านบังกะโล” ซึ่งบ้านเหล่านี้มีลักษณะการใช้สอยพื้นที่แบบตะวันตกนำมาประยุกต์ในผังของบ้าน เช่น ห้องรับแขก ตลอดจนพื้นที่ลานเพื่อการพักผ่อนและกิจกรรมนอกประสงค์ ซึ่งแต่เดิมนั้นนิยมก่อสร้างเป็นกลุ่มอาคารหลายหลังประกอบอยู่ในผังบริเวณบ้าน ทว่าในเวลาต่อมารูปแบบทางสถาปัตยกรรมดังกล่าวได้แพร่หลายไปสร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้คนในท้องถิ่นในการก่อสร้างสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยของตนเอง จึงทำให้บ้านเรือนดังกล่าวนี้มีขนาดที่กะทัดรัด และลดการแยกเรือนออกเป็นหลายหลัง ซึ่งแนวคิดนี้ได้ส่งอิทธิพลต่อไปยังการก่อสร้างบ้านพักสำหรับตากอากาศ ซึ่งออกแบบให้มีพื้นที่ใช้สอยตามความจำเป็น จัดการพื้นที่ให้กะทัดรัด และสะดวกต่อการใช้งานสำหรับการใช้เป็นบ้านสำหรับการพักผ่อนที่แตกต่างไปจากการใช้ชีวิตประจำวันแบบปกติทั่วไป ซึ่งนอกจากแนวคิดนั้นนอกจากจะเป็นแนวคิดต้นแบบของบ้านพักตากอากาศแล้ว ยังถูกนำแนวคิดดังกล่าวมาพัฒนาให้สอดคล้องกับบ้านพักอาศัยในยุคสมัยใหม่ในช่วงศตวรรษที่ 20 ที่ต้องการความสะดวกสบายและสอดคล้องต่อบริบทสมัยใหม่มากขึ้น

จากบริบทแวดล้อมของรากฐานการก่อรูปของความเป็นสมัยใหม่ที่เข้ามาผ่านโลกอาณานิคมดังที่กล่าวมาข้างต้น อันเป็นรากฐานสำคัญในการทำความเข้าใจการก่อรูปของบ้านแบบ Mid-Century กล่าวคือ ในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 21 ผู้เล่นใหม่ที่มิบทบาทโดดเด่นในการเมืองระดับนานาชาติ คือ สหรัฐอเมริกา ซึ่งได้ส่งอิทธิพลในหลากแง่มุมไปยังภูมิภาคต่าง ๆ รวมทั้ง อิทธิพลทางความคิดด้านรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านเรือนที่อยู่อาศัย

กล่าวคือ สหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นผู้นำสำคัญของการเมืองโลกที่ขับเคลื่อนสังคม การเมือง เศรษฐกิจ แบบเสรีนิยม และทุนนิยมของโลก จากประวัติศาสตร์การก่อกำเนิดของสหรัฐอเมริกาซึ่งเกิดขึ้นด้วยผู้คนนานาชาติพันธุ์ที่เดินทางเข้าไปแสวงหาโอกาสและตั้งถิ่นฐาน ตลอดจนผู้คนพื้นเมือง ทำให้ในช่วงเวลาต้นประวัติศาสตร์ของชาตินั้นเต็มไปด้วยความขัดแย้งและการนองเลือด ด้วยบทเรียนที่เจ็บปวดดังกล่าว ทำให้ในเวลาต่อมานโยบายของสหรัฐอเมริกาได้ให้ความสำคัญกับความหลากหลายและความเท่าเทียม จึงเกิดกระบวนการสร้างสำนึกร่วมของการเป็นคนอเมริกันชนผ่านกลไก “ความฝันของอเมริกันชน (American Dream)” ซึ่งให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมในทางโอกาส และเสรีภาพ และทุนนิยม ที่เรียกร้องให้พลเมืองบรรลุถึงเป้าหมายของชีวิตการทำงานหนักและความมุ่งมั่น นิยามให้สหรัฐอเมริกาเป็นดินแดนแห่งเสรีภาพที่สามารถเติมเต็มความฝันของชีวิตได้ อยากรักดี นิยามความฝันอเมริกันชนดังกล่าวก็ยังเป็นหัวข้อที่ถกเถียงกันอยู่ในปัจจุบัน (Safire, 1993)

นิยามความฝันของอเมริกันชน ปรากฏครั้งแรกใน “มหากาพย์แห่งอเมริกา” (The Epic of America)” (James Truslow, 1931) โดยพูดถึงแนวคิดความฝันของอเมริกันย้อนไปถึงช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 ที่ชาวอังกฤษได้ย้ายถิ่นฐานไปในอาณานิคมของอังกฤษในอเมริกา ซึ่งต่อมาในปี ค.ศ.1786 ได้มีการประกาศเอกราชจากบริติช

อเมริกาเป็นสหรัฐอเมริกา ในช่วงเวลานั้นเป็นแผ่นดินขนาดใหญ่มีผู้คนไม่มากนัก การตั้งถิ่นฐานของผู้คนจึงเบาบาง จนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 บ้านเมืองมีพลวัตมากขึ้นจากการพัฒนาเมืองและระบบสาธารณูปโภค มีการสร้างรถไฟ ข้ามทวีปอันเป็นการเปิดประตูการค้า การใช้ทรัพยากร และการตั้งถิ่นฐานยังพื้นที่ทางภาคตะวันตกของอเมริกา มีการพัฒนาการผลิตจำนวนมากทางอุตสาหกรรม มีการค้นพบแหล่งพลังงานน้ำมันที่ใช้เป็นพื้นฐานการผลิต เป็นการเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจแก่ผู้คนอเมริกันเป็นอย่างมาก ในที่นี้ จะเห็นได้ว่ารากฐานทางความคิดจากการสร้างอุดมการณ์ ร่วมกันภายใต้ความฝันของอเมริกันชนได้เป็นรากฐานสำคัญที่ส่งผลต่อการก่อรูปสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ของอเมริกันชนด้วย

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นห้วงเวลาที่บริบททางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจของโลกก้าวเข้าสู่ยุคสมัย ใหม่ ลักษณะของบ้านที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นได้รับอิทธิพลจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมตลอดจนการเปลี่ยนแปลง ของรูปแบบสังคม ก่อให้เกิดรูปแบบของบ้านสมัยใหม่ เนื่องจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมคือจุดตั้งต้นสำคัญของความ เปลี่ยนแปลงในแง่มุมต่าง ๆ และสังคมได้ก้าวเข้าสู่ความเป็นบริโภคนิยมมากยิ่งขึ้น เกิดภาวะเศรษฐกิจแบบแรงงาน อุตสาหกรรม เกิดการผลิตซ้ำของผลผลิตทางอุตสาหกรรม ตลอดจนการผลิตซ้ำทางศิลปะ เรียกได้ว่า ศิลปะ คือ แนว ความคิดที่สำคัญในการกำหนดทิศทางของความเป็นไปทางสังคม เมื่อผลงานศิลปะสามารถผลิตซ้ำเพื่อรองรับกับ ความต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น ซึ่งชิ้นงานเหล่านี้อยู่ในรูปแบบที่คำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยมากยิ่งขึ้น ซึ่งเรียกแนวคิดนี้ว่า “ประโยชน์นิยม (Utilitarianism)” ซึ่งผลิตออกมาในรูปแบบของเฟอร์นิเจอร์ หรือองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ที่ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมให้สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าวมากขึ้น ตลอดจนความเปลี่ยนแปลง อันเป็นผลมาจากพลวัตทางสังคม เช่น ขนาดของครอบครัวในสังคมเมืองมีขนาดเล็กลง ด้วยการแยกตัวเป็นครอบครัว เดี่ยว และบริบทความเป็นเมืองที่ทำให้พื้นที่มีมูลค่าที่สูงมาก ซึ่งส่งผลต่อการออกแบบเพื่อตอบสนองการใช้สอยให้เกิด ธรรมดาประโยชน์สูงสุดในพื้นที่ที่จำกัด การใช้สอยทางพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามนวัตกรรมทางอุตสาหกรรมที่ผลิต มาเพื่อเพิ่มความสะดวกสบายในการใช้งานที่มากยิ่งขึ้น สิ่งเหล่านี้ถูกผลิตซ้ำเรื่อย ๆ จนเกิดเป็นรูปแบบเฉพาะตัวของ พื้นที่การใช้งานรูปแบบหนึ่งที่มาพร้อมกับรูปแบบภายนอกที่สอดคล้องกับพื้นที่ภายในซึ่งมาจากผลิตผลทางการปฏิวัติ อุตสาหกรรมเช่นเดียวกัน

จากการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความนิยมในการก่อสร้างบ้าน Mid-Century พบว่า พัฒนาปรับปรุงบ้านใน รูปแบบดั้งเดิมซึ่งมีอยู่ในพื้นที่ โดยเฉพาะกับอิทธิพลบ้านตะวันตกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระแสนิยมแนวคิดสมัยใหม่หลัง สงครามโลก บ้านเหล่านี้ถูกพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการในสังคมบริโภคนิยมหลังสงครามโลก โดยการลด ทอนองค์ประกอบบางอย่างให้เรียบง่ายและสะดวกต่อการผลิตขึ้นส่วน เพื่อให้เกิดการก่อสร้างที่รวดเร็ว เช่น รูปแบบ บ้านไร่ปศุสัตว์ (Ranch)¹ รูปแบบทิวเดอร์ (Tudor)² ซึ่งในที่นี้ ได้รับแรงบันดาลใจจากสถาปัตยกรรมแบบ

¹ รูปแบบบ้านไร่ปศุสัตว์ (Ranch Style house) มีลักษณะเป็นบ้านชั้นเดียวที่มีผังพื้นผืนในทางยาวอยู่ภายใต้หลังคาผืนใหญ่ นิยมสร้างขึ้น เป็นบ้านในไร่หรือฟาร์มปศุสัตว์ ในแถบภูมิภาคแถบดวงอาทิตย์ (Sun Belt Region) ที่วางตัวเป็นแนวตะวันออก-ตะวันตก ได้เส้นขนานที่ 36 ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีลักษณะเป็นทะเลทรายและกึ่งทะเลทราย

² รูปแบบทิวเดอร์ (Tudor) เป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ก่อสร้างแพร่หลายในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15 – กลางคริสต์ศตวรรษที่ 16 (ค.ศ.1485-1558) โดยแสดงออกในลักษณะเชิงช่างที่แสดงให้เห็นโครงสร้างของอาคารและผนัง ที่แยกเป็น 2 สีอย่างชัดเจน ภายใต้การ ผสมผสานองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมแบบเรเนซองส์ และโกธิคเข้าด้วยกัน อย่างไรก็ตาม สถาปัตยกรรมแบบ “ทิวเดอร์” ที่สัมพันธ์กับ เนื้อหาในบทความนี้ คือ ทิวเดอร์ฟื้นฟูใหม่ (Revival Tudor) ที่เป็นการหวนคืนกลับใช้แรงบันดาลใจของสถาปัตยกรรมแบบทิวเดอร์อีก ครั้งในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19

ทิวคอร์ทนำมาใช้ใหม่อีกครั้ง ซึ่งอาจมีนัยยะสัมพันธ์กับการแสดงออกเพื่อสร้างความเชื่อมโยงตัวตนของอเมริกันชนว่ามีรากเหง้ามาจากอังกฤษก็อาจเป็นไปได้ เมื่อการขยายตัวของชุมชนเพิ่มมากขึ้นบ้านเหล่านี้จึงถูกคัดสรรเพื่อตอบโจทย์กับการใช้ชีวิตสมัยใหม่บางอย่าง (Susan Halla, 2017)

ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 มีการเกิดขึ้นของเหล่าสถาปนิกที่ทรงอิทธิพลระดับโลก ที่ส่งผลต่อแนวคิดทางสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะรูปแบบบ้านพักอาศัย สถาปนิกเหล่านี้เป็นผู้ที่พัฒนาแนวคิดสมัยใหม่มาตลอดจึงส่งผลให้แนวคิดบางอย่างของสถาปนิกเหล่านั้นได้มีส่วนที่ทำให้รูปแบบบ้านพักอาศัยในช่วงเวลาดังกล่าวได้รับแนวคิดเหล่านี้มาด้วย เช่น รูปแบบแพรรี่ (Prairie Style)³ ของ Frank Lloyd Wright เมื่อผนวกเข้ากับยุคอุตสาหกรรมที่มีการพัฒนาเทคโนโลยีการก่อสร้างใหม่ ๆ จึงทำให้รูปแบบบ้านดังกล่าวนั้นต้องการลดทอนองค์ประกอบบางประการลงเพื่อแสดงออกถึงคุณลักษณะของความเรียบง่าย และโปร่งเบา อันเป็นรูปแบบที่สะท้อนถึงความทันสมัยในช่วงเวลานั้นอีกด้วย ทั้งนี้ ก่อนสงครามโลกครั้งที่สองมีการทดลองออกแบบบ้านพักอาศัยภายใต้แนวคิดสมัยใหม่มากมาย ตลอดจนมีการนำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์กับรูปแบบดั้งเดิม ทำให้เกิดบ้านที่เรียกได้ว่าเป็นบ้านร่วมสมัยในศตวรรษที่ 20-21 เช่น รูปแบบอุโซเนียน (Usonian)⁴, รูปแบบมินิมอล เทรดดิชัน (Minimal Tradition)⁵, รูปแบบบ้านไร่คัสต์ว์ (Ranch) เป็นต้น

ทั้งนี้ ภายหลังกองครามโลกครั้งที่ 2 เกิดการเร่งฟื้นฟูบ้านเมืองและชุมชน ทำให้มีการก่อสร้างบ้านพักอาศัยจำนวนมากอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดการพัฒนาการผลิตในระบบอุตสาหกรรมมากขึ้นกว่าเดิม ด้วยระบบการก่อสร้างอาคารแบบสำเร็จรูป (Prefabrication)

จากการศึกษาพบว่า บ้านรูปแบบดั้งเดิมหรือรูปแบบในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ที่ผ่านมากที่นิยมนำมาผลิตซ้ำและประยุกต์ให้สอดคล้องกับสังคมยุคกลางศตวรรษ (Mid-Century) มากที่สุด และจากการทบทวนสถานภาพความรู้จะเห็นว่า มักกล่าวถึงรูปแบบบ้านทิวคอร์ท (Tudor Style) และรูปแบบบ้านไร่คัสต์ว์ (Ranch Style) เนื่องด้วยบ้านเหล่านี้มีแนวคิดในการจัดการพื้นที่ที่กระชับรัด เรียบง่าย ตรงไปตรงมา สอดคล้องต่อความต้องการของคนในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งไม่ได้ระบุโดยตรงว่าบ้านรูปแบบต่าง ๆ เหล่านี้ คือ “บ้านรูปแบบ Mid-Century” ซึ่งแม้ว่าบ้านเหล่านี้เป็นเครื่องบ่งบอกถึงแนวคิดและเหตุการณ์บางอย่างของช่วงกลางศตวรรษได้ เมื่อการฟื้นฟูบ้านพักอาศัยหลังกองครามโลกผ่านพ้นไปได้สักระยะ การเข้าสู่สังคมบริโภคนิยมที่มีมากขึ้น ทำให้มีการกระจายตัวออกมาสร้างบ้าน

³ รูปแบบแพรรี่ (Prairie Style) เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในชิคาโก โดยกลุ่มสถาปนิกหัวสมัยใหม่ในช่วงเวลานั้น ซึ่งมี Frank Lloyd Wright เป็นหนึ่งในนั้นด้วย สถาปัตยกรรมแบบแพรรี่ได้พยายามหลอมรวมแนวคิดด้วยศิลปะ กับทัศนศิลป์เข้าเป็นหนึ่งเดียวกัน ในเชิงสถาปัตยกรรม บนฐานคิดของการแสดงออกอย่างเรียบง่าย มีรากฐานจากธรรมชาติและต้นทุนของสิ่งที่มีอยู่ภายในพื้นที่

⁴ อุโซเนียน (Usonian) เป็นคำเรียกรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ Frank Lloyd Wright ที่หมายถึงอเมริกาในภาพรวม ซึ่งนำมาใช้เรียกความคิดเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมใหม่ที่เกิดขึ้นซึ่งแตกต่างไปจากรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบเดิม เพื่อเป็นภาพความคิดร่วมกันอเมริกา ซึ่งคำดังกล่าวนี้ถูกใช้ครั้งแรกโดย James Duff Law ในงานเขียนชุด Here and There in Two Hemispheres ในปี ค.ศ. 1903 และ Frank Lloyd Wright ได้นำมาใช้ในราวปี ค.ศ. 1927

⁵ มินิมอล เทรดดิชัน (Minimal Tradition) เป็นสถาปัตยกรรมที่อาจเรียกได้ว่าเป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของอเมริกา เป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นในราว ค.ศ. 1930 โดยได้รับแรงบันดาลใจจากสถาปัตยกรรมหลากหลายรูปแบบ ทั้ง สถาปัตยกรรมแบบอาณานิคมอเมริกัน (American Colonial), สถาปัตยกรรมแบบอาณานิคมฟื้นฟูใหม่ (Colonial Revival) และสถาปัตยกรรมแบบทิวคอร์ทฟื้นฟูใหม่ (Revival Tudor) แต่หลีกเลี่ยงการใช้องค์ประกอบประดับตกแต่งตามแนวทางของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่

อยู่นอกเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี หรือการเกิดแนวคิดของบ้านพักหลังที่สอง หรือ บ้านพักตากอากาศ ซึ่งได้ถูกออกแบบให้มีลักษณะบางอย่างที่ต่างจากบ้านในเมืองอาจทำได้ยาก เช่น การมีพื้นที่เฉลียงที่เชื่อมต่อพื้นที่ภายในกับพื้นที่ภายนอกที่มากขึ้น ซึ่งมาพร้อมกับองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่มีคุณลักษณะที่โปร่ง เช่น การใช้กระจก ซึ่งบ้านแบบนี้กระจายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งการศึกษาที่ผ่านมาได้ให้นิยามบ้านรูปแบบนี้ว่า เป็นบ้านช่วงกลางศตวรรษ

ภาพที่ 1: Ranch Style Home

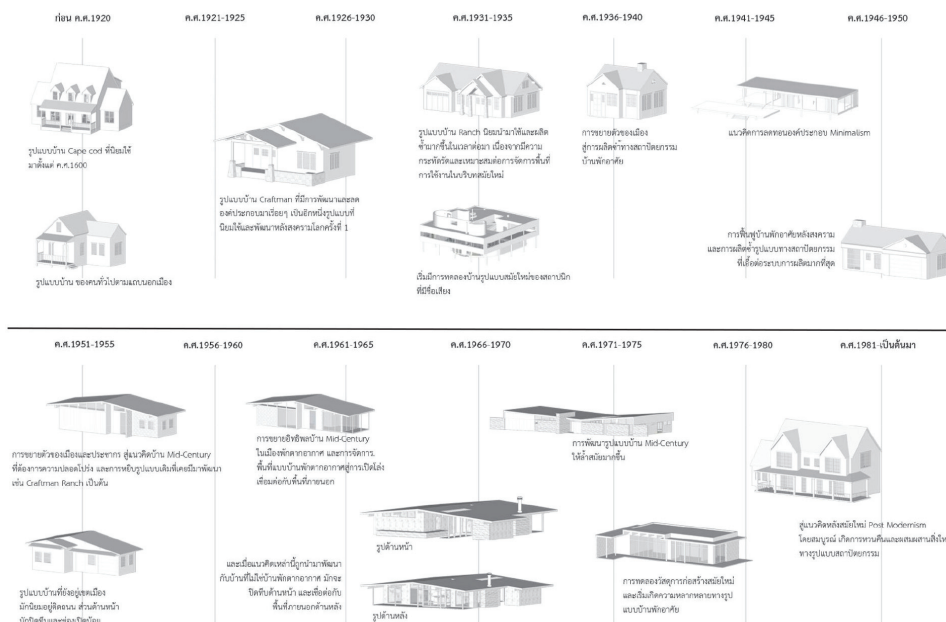
ที่มา: A Field Guide to Mid-Century House Styles (2020).

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้าน Mid-Century ในสหรัฐอเมริกามีพัฒนาการทางสถาปัตยกรรม ดังที่แสดงในแผนภาพ (Diagram) (ดังตารางที่ 1) ซึ่งผู้วิจัยได้แสดงกราฟิกของรูปทรงทางสถาปัตยกรรม และลำดับเหตุการณ์ที่สัมพันธ์กับบริบทสังคม เศรษฐกิจ และปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสาเหตุ และเร่งรัดให้เกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมบ้าน Mid-Century และการสรุปรูปแบบ และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของบ้านลักษณะนี้ในอเมริกา (ดังภาพที่ 2)

ในช่วงกลางศตวรรษที่ 20 ในยุโรปเริ่มต้นมีศิลปะสมัยใหม่แบบของอาร์ต เดโค (Art deco) เกิดขึ้น แต่ก็ได้นิยมแพร่หลายไปยังการออกแบบก่อสร้างสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยมากขึ้น จึงทำให้การก่อสร้างบ้านพักอาศัยยังคงใช้รูปแบบบ้านแบบเดิมอยู่ ทั้งนี้ แนวคิดความเป็นสมัยใหม่เริ่มส่งอิทธิพลเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยเป็นแนวคิดที่คำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยเพื่อตอบสนองกับระบบอุตสาหกรรม ซึ่งทำให้เกิดการผลิตซ้ำได้มากขึ้น สอดรับกับจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น และสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยก็ได้รับอิทธิพลจากการก่อสร้างแบบอุตสาหกรรม และมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยในอาคารที่ตอบสนองต่อรูปแบบบริบทการใช้ชีวิตที่สะดวกสบายจากนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่ถูกคิดค้นขึ้น ทำให้พื้นที่ใช้สอยในบ้านมีความเปลี่ยนแปลงไป เช่น การมีพื้นที่โรงจอดรถ การมีพื้นที่ห้องสำหรับการวางโทรทัศน์ซึ่งนำมาสู่การเป็นห้องนั่งเล่น และยังคงส่งผลไปสู่การผลิตเฟอร์นิเจอร์เพื่อมารองรับความสะดวกสบายในพื้นที่ดังกล่าวอีกด้วย

จากภาพที่ 2 แสดงให้เห็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้าน Mid-Century ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีพัฒนาการของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมให้มีความทันสมัยมากขึ้น จะเห็นได้ สถาปัตยกรรมใหม่มีการลดทอนองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ฟุ่มเฟือยลง หรือมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบทางสถาปัตยกรรมบางประการจากสถาปัตยกรรมแบบเดิม และภายหลังสงครามโลกได้เกิดการฟื้นฟูเศรษฐกิจครั้งใหญ่ ทำให้แนวคิดแบบสมัยใหม่ทวีความเข้มข้นขึ้นอย่างต่อเนื่อง อีกทั้ง งานทดลองทางสถาปัตยกรรมของสถาปนิกที่มีชื่อเสียงระดับโลกนั้นได้ย้ายจาก

ยุโรปได้มายังสหรัฐอเมริกา และพัฒนาแนวคิดสถาปัตยกรรมสมัยใหม่มากขึ้นเรื่อย ๆ จึงทำให้เกิดบ้านอเมริกันกลางศตวรรษ(American Mid-Century House) ซึ่งมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่หลากหลายไม่ซ้ำกัน แต่ยังคงแนวคิดแห่งยุคสมัยใหม่ไว้อยู่ จึงส่งผลให้เกิดการทดลองนวัตกรรมการก่อสร้างรูปแบบใหม่ และวัสดุสมัยใหม่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถูกนำไปประยุกต์ใช้กับบ้านต้นแบบที่เคยมีมาแต่เดิม จึงทำให้บ้านเหล่านั้นถูกพัฒนาเข้ากับรูปแบบการก่อสร้างและวัสดุสมัยใหม่ ซึ่งช่วงเวลากลางศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมานั้น เกิดการเพิ่มขึ้นของประชากรจนนำไปสู่การขยายตัวเมือง ส่งผลให้เกิดการผลิตซ้ำของบ้านพักอาศัยที่ถูกลดทอนองค์ประกอบและประยุกต์กับรูปแบบการก่อสร้างในสมัยใหม่ดังกล่าวเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จึงทำให้บ้านลักษณะดังกล่าวเป็นภาพจำและถูกเรียกว่าบ้าน Mid-Century และด้วยกระแสของความเป็นยุคบริโภคนิยมที่เกิดขึ้นมากขึ้น ทุกคนล้วนกระจ่ายตัวออกจากสังคมเมือง รวมไปถึงการเกิดขึ้นของแนวคิดบ้านพักหลังที่สองหรือบ้านพักตากอากาศอีกครั้ง ซึ่งบริบทดังกล่าวนี้เคยเกิดขึ้นในสมัยล่าอาณานิคม เทคโนโลยีการก่อสร้างสมัยใหม่ที่ผนวกกับบ้านสมัยใหม่ในแนวคิดบ้านพักตากอากาศ ซึ่งมีความต้องการพื้นที่เปิดโล่ง และการเชื่อมต่อระหว่างภายในกับภายนอกอาคาร ซึ่งแนวคิดนี้ก็ยังส่งผลไปใช้กับบ้านที่เกิดขึ้นใหม่เรื่อย ๆ ตามแถบชนเมือง เนื่องจากผู้คนต้องการหนีความแออัดของสังคมเมือง และต้องการสร้างสภาพแวดล้อมแบบบ้านพักตากอากาศเช่นเดียวกัน จึงทำให้เกิดการนิยามความหมายเชิงพื้นที่ของบ้านในช่วง Mid-Century ว่าเป็นบ้านที่มีการเปิดโล่ง เชื่อมต่อกันระหว่างพื้นที่ใช้งาน การเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ภายในสู่ภายนอก ซึ่งอาจกันด้วยวัสดุกระจก และการมีชานบ้านที่เป็นตัวถ่ายพื้นที่ระหว่างภายนอกและภายใน

ภาพที่ 2: แสดงผลการศึกษารูปแบบของบ้าน Mid-Century ในอเมริกาที่ปรากฏในแต่ละช่วงสมัย

5. ปัจจัยในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมบ้าน Mid-Century ในประเทศไทย

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับบ้าน Mid-Century ในประเทศไทยจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เห็นถึงขอบเขตช่วงเวลาของการมีอยู่ของบ้านในรูปแบบ Mid-Century ในประเทศไทย ผู้วิจัยเรียบเรียงข้อมูลรูปแบบบ้าน Mid-Century ปรากฏในประเทศไทยโดยแบ่งตามช่วงเวลา ซึ่งอ้างอิงข้อมูลจาก “พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม อดีต ปัจจุบัน และอนาคต” (Horayangkura V., 1993) และ “สถาปนิกสยาม: พื้นฐาน บทบาท ผลงาน และแนวคิด” (พ.ศ. 2475 – 2537)” (Tippatas P., 1996) และ “บ้านเรือนถิ่นไทยในช่วงเจ็ดทศวรรษ 2489-2559” (Nantasirivikrom K., 2018., และ Kanchanapan A. (2018) ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องข้างต้นทำให้ผู้วิจัยพบว่า การแบ่งช่วงสมัยที่เด่นชัดที่สุดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางรูปแบบสถาปัตยกรรมของบ้าน Mid-Century ในประเทศไทย สามารถแบ่งออกเป็นทั้งหมด 3 ช่วง ดังนี้

5.1 ช่วงที่ 1: การนำเข้าความเป็นสมัยใหม่

เป็นช่วงเวลาภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองซึ่งเป็นช่วงเวลาที่รับแนวคิดสมัยใหม่จากตะวันตกมาอย่างเต็มที่ ซึ่งก่อนหน้านี้มนนิยมนำมาใช้กับอาคารสาธารณะ และอาคารราชการ ต่อมาแนวคิดสมัยใหม่ได้ส่งอิทธิพลไปยังบ้านพักอาศัย กล่าวคือ รูปแบบบ้านพักอาศัยได้รับอิทธิพลแนวคิดมาจากตะวันตก ผ่านสถาปนิกไทยที่มีโอกาสได้ไปศึกษาต่างประเทศ และนำกลับมาถ่ายทอดให้กับสถาปนิกรุ่นใหม่ในประเทศไทยในช่วงเวลานั้น พร้อมกับตำราการศึกษาทางสถาปัตยกรรมยังขึ้นอยู่กับวารสารของต่างประเทศเช่น อังกฤษ และอเมริกา ในการตั้งรูปแบบบ้านสมัยใหม่มาประยุกต์กับประเทศไทย โดยมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทของประเทศที่มีภูมิอากาศแบบร้อนชื้นในด้าน การออกแบบเพื่อแก้ไขปัญหาทางภูมิศาสตร์ รวมถึงการเลือกใช้วัสดุและความสามารถทางเทคโนโลยีทางก่อสร้างที่ยังไม่เทียบเท่าตะวันตก ส่งผลให้เรื่องวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างยังมีความจำกัด และเลือกใช้วัสดุพื้นถิ่นที่หาได้ทั่วไป ทำให้เกิดเอกลักษณ์ทางรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านสมัยใหม่ในช่วงกลางศตวรรษที่ 20 ในประเทศไทยที่มีความแตกต่างทางกายภาพและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ตลอดจนพื้นที่ใช้สอยในช่วงแรกของบ้าน Mid-Century ในประเทศไทยที่มักถูกสร้างให้กับกลุ่มคนที่มีฐานะทางสังคม และยังคงวัฒนธรรมทางพื้นที่บางอย่าง เช่น การแยกเรือนครัว และเรือนบริการออกจากตัวเรือนหลักที่ทำหน้าที่รองรับการพักอาศัยของเจ้าของเรือน

5.2 ช่วงที่ 2: ช่วงรุ่งเรืองแห่งความเป็นสมัยใหม่

หลังจากบริบทของความเป็นสมัยใหม่ได้เข้ามามีบทบาทต่อการออกแบบบ้านพักอาศัย ผสานกับพัฒนาของเทคโนโลยีการก่อสร้างในประเทศไทย กล่าวคือ การปฏิบัติเกี่ยวกับระบบการก่อสร้างครั้งใหญ่ของบริษัทปูนซีเมนต์ไทย (พ.ศ. 2504) ทำให้การก่อสร้างบ้านด้วยคอนกรีตทำได้ง่ายและสะดวกขึ้น ในห้วงเวลานี้ การก่อรูปของบ้าน Mid-Century ในประเทศไทยเริ่มเหมือนกับตะวันตกมากขึ้น โดยเฉพาะในแง่ของการใช้วัสดุก่อสร้าง และการจัดการพื้นที่ให้กระจัดกระจาย รวมถึงนวัตกรรมของวัสดุผงหลังคาซึ่งทำให้ใช้กับหลังคาบ้านที่มีความลาดชันต่ำได้ ส่งผลให้ผืนหลังคาบ้านสามารถครอบคลุมถึงพื้นที่การใช้งานที่เคยถูกแยกออกไปอย่าง เช่น เรือนครัว เรือนคนรับใช้ และเรือนจอดรถ อีกทั้งในช่วงเวลานี้ กลุ่มผู้ออกแบบได้เรียนรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นของรูปแบบบ้านตะวันตกที่นำมาใช้ จึงได้พัฒนาและปรับปรุงรูปแบบให้สอดคล้องกับบริบทของประเทศไทยมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องภูมิอากาศ เช่น การคำนึงถึงเรื่องการระบายอากาศมากขึ้น การนำแผงกันแดดเข้ามาประยุกต์ใช้กับอาคารในส่วนองพื้นที่ใช้งานที่เชื่อมต่อกับพื้นที่ด้าน

นอกโดยตรง อีกทั้งช่วงเวลานี้เป็นช่วงที่เศรษฐกิจในประเทศไทยพัฒนาขึ้น ส่งผลให้ชนชั้นกลางมีความสามารถในการซื้อเพิ่มขึ้น จึงเกิดการขยายตัวของประชากรตลอดจนการขยายตัวของเมืองและการสร้างบ้านพักอาศัยมากมาย ซึ่งยังคงรับรูปแบบแนวคิดของบ้าน Mid-Century มาใช้

5.3 ช่วงที่ 3: ช่วงอิทธิพลหลังสมัยใหม่เข้ามาส่งผลต่อแนวคิดทางสถาปัตยกรรมในประเทศไทย

อิทธิพลของกระแสธารความคิดแบบหลังสมัยใหม่นิยม และการเป็นสังคมบริโภคนิยมมากขึ้น ทำให้สภาพทางสังคม และเศรษฐกิจมีความหลากหลาย และส่งผลโดยตรงกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรมให้มีความหลากหลายมากขึ้นตามไปด้วย เพื่อส่งเสริมให้ดึงดูดผู้บริโภค นอกจากนี้ ผู้คนมีโอกาเลือกสิ่งทีสอดคล้องกับความต้องการของตัวเองได้มากยิ่งขึ้น ด้วยสภาพสังคมดังกล่าวทำให้การก่อสร้างที่อยู่อาศัยแบบบ้าน Mid-Century เริ่มน้อยลง นอกจากนี้แนวคิดสำคัญที่ส่งผลต่อการก่อสร้างบ้าน Mid-century ก็มีความสำคัญน้อยลง เพราะความหลากหลายทำให้ผู้คนมีความต้องการพื้นที่ใช้งานตามอย่างอิสระ ตลอดจนยังมีการดัดแปลงและลดทอนลักษณะทางสถาปัตยกรรมบางอย่างลงเพื่อใช้เป็นต้นแบบของการก่อสร้างเป็นบ้านจัดสรรสำหรับกลุ่มคนชนชั้นกลาง และเป็นต้นแบบของบ้านพักข้าราชการ ทั้งนี้ สำหรับกลุ่มคนที่มีฐานะนั้นนิยมสร้างบ้านตนเองแบบแนวคิดหลังสมัยใหม่มากขึ้น อาจกล่าวได้ว่าบ้าน Mid-Century ในช่วงเวลานี้ถูกเปลี่ยนลักษณะทางกายภาพ และพื้นที่การใช้งานบางส่วนไปแล้ว ผู้วิจัยจึงไม่นับว่าบ้านพักอาศัยในช่วงเวลานี้เป็นกลุ่มตัวอย่างหลังที่ใช้ทำการศึกษา

ภาพที่ 3: ตัวอย่างบ้านพักอาศัยสมัยใหม่ในช่วง พ.ศ. 2500
ที่มา: สมาคมมัณฑนากรแห่งประเทศไทย (2020).
วารสาร TIDA.

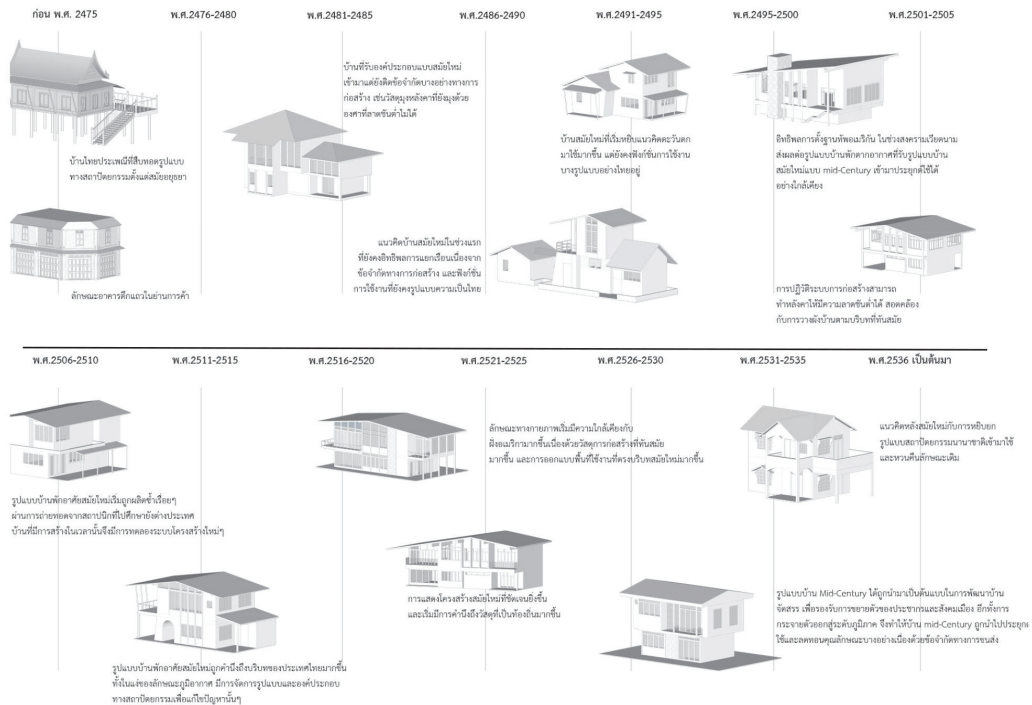

ภาพที่ 4: ตัวอย่างบ้านพักอาศัยสมัยใหม่ในช่วง พ.ศ. 2510
ที่มา: บ้านในฝัน (2020).

6. ผลการศึกษา

จากการศึกษา แสดงในแผนผังตารางที่ 1 เพื่อแสดงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมบ้าน Mid-Century ที่สัมพันธ์กับเหตุการณ์สำคัญ บริบททางสังคมและเศรษฐกิจ รวมไปถึงแนวคิดที่มีบทบาทในแต่ละช่วงยุคสมัย เพื่อให้ทราบถึงสาเหตุ และตัวเร่งที่ก่อให้เกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมบ้าน Mid-Century ในประเทศไทย และได้สรุปแบบและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของบ้าน Mid-Century ในประเทศไทย (ดังภาพที่ 5)

[illegible]

จากการศึกษาารูปแบบบ้าน Mid-Century ในประเทศไทย ร่วมกับบริบทแวดล้อมทางสังคม และเศรษฐกิจ ที่ส่งผลต่อการมีอยู่ของบ้าน Mid-Century ในระดับสากล ที่ต้องใช้เป็นข้อมูลในการเทียบเคียงกับ สังคมและระบบเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการมีอยู่ของบ้าน Mid-Century ในประเทศไทย พบว่า การเกิดขึ้นของบ้านดังกล่าวในประเทศไทยนั้นแตกต่างจากบริบทของสหรัฐอเมริกาอย่างชัดเจน กล่าวคือ บ้านที่สร้างขึ้นในประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงจากต้นแบบเนื่องจากปัจจัยต่าง ๆ ทั้งนี้ มีปัจจัยแวดล้อมที่ส่งผลต่อบ้าน Mid-Century ดังนี้

1. ปัจจัยทางสังคมและระบบเศรษฐกิจ

บริบททางสังคมและเศรษฐกิจเป็นปัจจัยหลักสำคัญที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบสถาปัตยกรรม เช่น พื้นที่การใช้งาน วัสดุและรูปแบบการก่อสร้าง หรือแม้กระทั่งรสนิยมในช่วงเวลานั้น ๆ ก็ล้วนแต่แวดล้อมในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม ซึ่งจุดเริ่มต้นของบ้าน Mid-Century ในประเทศไทย คือ การเริ่มรับอิทธิพลสมัยใหม่เข้ามาประยุกต์ใช้ในการก่อสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยเพื่อสร้างให้เกิดภาพลักษณ์อันทันสมัย ซึ่งในช่วงต้นนั้นใช้บ้านเรือนของกลุ่มชนชั้นสูงในสังคมไทย ทำให้การวางผังแยกเรือนหลัก เรือนคนใช้ และเรือนครัวออกจากกัน สำหรับเรือนหลักมีขนาดพื้นที่ใช้งานที่กว้างขวาง หรือการจัดการพื้นที่แบบไทยที่ยังคงอยู่ เช่น การปลูกสร้างบ้านเป็นสองชั้น ซึ่งแตกต่างไปจากบ้าน Mid-Century ในสหรัฐอเมริกา หรือถ้าหากมี ก็มักใช้พื้นที่ชั้นล่างเป็นส่วนของห้องเก็บของ ต่อมาในช่วงหลังสงครามโลก การรับเอารูปแบบบ้าน Mid-Century มาใช้ในประเทศไทยนั้น สถาปนิกไทยได้

มีภาพจำของอาคารมาจากการเรียนการสอนสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นเนื่องจากผู้สอนที่จบการศึกษาจากต่างประเทศ เป็นผู้นำมายกตัวอย่าง ทั้งนี้ ในช่วงแรก ๆ นั้น รูปแบบบ้าน Mid-Century ถูกนำมาใช้โดยตรง ต่อมาจึงค่อย ๆ มีการปรับรูปแบบให้สอดคล้องกับบริบทในประเทศไทย

ทั้งนี้ พัฒนาการของรูปแบบบ้าน Mid-Century ได้ปรับเปลี่ยนไปตามบริบทแวดล้อมทางสังคม และ เศรษฐกิจ จากรูปแบบบ้านที่ถูกสร้างเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มผู้มีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจ ต่อมาได้ถูกนำมาเป็นต้นแบบในการก่อสร้างบ้านสำหรับคนชั้นกลาง และถูกใช้เป็นต้นแบบการก่อสร้างบ้านพักข้าราชการ และบ้านจัดสรร โดยขยายไปออกไปตามภูมิภาคต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม ในห้วงเวลานั้น การคมนาคมขนส่งยังไม่สะดวกมากนัก ทำให้การก่อสร้างต้องปรับเปลี่ยนไปใช้วัสดุที่หาได้ในแต่ละท้องถิ่น ตลอดจนมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ใช้สอยตามกลุ่มคนที่มาใช้งานด้วย

2. ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์

ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่ส่งผลต่อรูปแบบบ้าน Mid-Century ในประเทศไทย กล่าวคือ มีความสอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์และภูมิอากาศของไทย นอกจากนี้ ยังมีลักษณะคล้ายคลึงกับบ้าน Mid-Century ในแถบแคลิฟอร์เนีย ซึ่งมีสภาพทางภูมิศาสตร์และภูมิอากาศที่คล้ายคลึงกันโดยเฉพาะเรื่องอุณหภูมิของอากาศ แต่สิ่งที่แตกต่างกัน คือ ปริมาณน้ำฝน ทำให้บ้าน Mid-Century ในประเทศไทยนั้นมีการออกแบบให้ยื่นชายคายาวเพื่อกันฝนสาด รวมทั้งมีการออกแบบของประกอบอาคารเป็นครึ่งแนวตั้งและแนวนอนเพื่อใช้เป็นกันสาดและกันแดด ซึ่งถือเป็นลักษณะเฉพาะตัวที่สำคัญของบ้าน Mid-Century ในประเทศไทย

3. ปัจจัยทางเทคโนโลยีและการก่อสร้าง

เทคโนโลยีและการก่อสร้าง เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมมากที่สุด ทั้งนี้ ในระยะแรกที่เริ่มต้นมีการก่อสร้างบ้านภายใต้แนวความคิดการเป็นสมัยใหม่ ทว่าบ้านที่สร้างขึ้นนั้นยังคงใช้หลังคาแบบปั้นหยา หรือมีการก่อสร้างเรือนแยกเป็นหลัง ๆ เนื่องจากวัสดุเมทัลชีทยังไม่สามารถติดตั้งบนโครงสร้างหลังคาที่การลาดเอียงน้อยได้ แต่เมื่อมีการพัฒนาวัสดุเมทัลชีทเป็นกระเบื้องที่สามารถปูบนโครงสร้างหลังคาที่มีความลาดชันน้อยและน้ำฝนไม่รั่วได้ จึงทำให้รูปทรงหลังคาของบ้าน Mid-Century จึงเริ่มแพร่หลายมากขึ้น นอกจากนี้ เทคโนโลยีการก่อสร้างรูปแบบใหม่ คือ คอนกรีตเสริมเหล็กได้ทำให้สามารถก่อสร้างอาคารที่ตอบโจทย์ความต้องการทันสมัยได้ รวมไปถึงอุปกรณ์อาคาร ซึ่งกระจุจขนาดใหญ่นั้นมีราคาสูงมากจึงนิยมใช้กรอบวงกบช่วยลดทอนความจำเป็นที่จะต้องใช้กระจุจผืนใหญ่ลง

6. สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษามีข้อสรุปว่า ยังไม่มีการให้ความหมายของบ้าน Mid-Century ในประเทศไทยอย่างชัดเจน ซึ่งการวิจัยนี้พบว่า คำว่า บ้าน Mid-Century หมายถึงบ้านที่ก่อสร้างในช่วงเวลา พ.ศ. 2500 ซึ่งเป็นช่วงอิทธิพลของความเป็นสมัยใหม่เริ่มขยายแนวคิดไปยังการออกแบบสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัย นอกจากนี้ บ้านที่สร้างขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2500-2530 ซึ่งได้รับอิทธิพลจากสหรัฐอเมริกาทว่ามีการปรับรูปแบบให้สอดคล้องกับบริบทประเทศไทย ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น เทคโนโลยีในการก่อสร้างยังไม่พัฒนามากพอ จึงทำให้มีการประยุกต์ใช้วัสดุ

ที่หาได้ในท้องถิ่นมาใช้ รวมถึงในช่วงต้นที่วัสดุขุดงูหลังคายังไม่เหมาะกับการมุงหลังคาที่มีความลาดชันน้อย จึงพบว่า บ้านของชนชั้นสูงบางหลัง ได้เลือกใช้หลังคาปั้นหยาทนทานการใช้หลังคาจั่วขนาดใหญ่และลาดชันน้อยอันเป็น รูปทรงเอกลักษณ์ของบ้าน Mid-Century แม้ว่ารูปแบบทางสถาปัตยกรรมส่วนอื่นๆ แสดงออกเป็นสถาปัตยกรรม สมัยใหม่ หรือมีการใช้รูปแบบหลังคาจั่วแต่ยังคงมีการแยกเรือนออกเป็นหลาย ๆ เรือนอยู่ (ดังภาพที่ 5 รูปแบบ บ้านที่ปรากฏในช่วง พ.ศ. 2481 ถึง 2490)

เมื่อก้าวเข้าสู่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา มีการพัฒนาประเทศในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะระบบการศึกษา ระดับอุดมศึกษาในภูมิภาคส่งผลให้การศึกษาได้พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรให้มีฐานะที่ดีขึ้น มีการเกิดขึ้น ของกลุ่มชนชั้นพนักงานจากระบบการศึกษา จนนำไปสู่การกระจายตัวเพื่อเข้ามาทำงานในเมืองใหญ่ ๆ เกิดการ ขยายตัวของเมือง นำมาซึ่งการมีบ้านของตนเอง ส่งผลให้เกิดการกระจายตัวของครอบครัวเดี่ยว อีกทั้งการพัฒนา นำมาซึ่งระบบทุนนิยมซึ่งสร้างความสะดวกสบายให้แก่ความเป็นอยู่ของคนสมัยใหม่ ด้วยพื้นที่การใช้งานในบ้าน ที่รองรับกิจกรรมครอบครัวรูปแบบใหม่ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน อย่างห้องนั่งเล่น ห้องครัวแบบสากล ที่เชื่อมหากันได้ โดยง่าย สอดรับกับบริบทครอบครัวเดี่ยวที่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวน้อยลง แต่ยังคงมีพื้นที่กิจกรรมที่เสมือน ได้อยู่ร่วมกัน ซึ่งนอกจากที่บ้าน Mid-Century ในประเทศไทยนั้นได้สะท้อนการปรับตัวสู่ความทันสมัยผ่านรูป แบบพื้นที่การใช้งานแล้ว ยังได้มีการสะท้อนลักษณะที่ทันสมัยผ่านรูปแบบทางกายภาพที่เน้นย้ำถึงความแตกต่าง ไปจากสิ่งที่เคยเป็นมา ด้วยการสะท้อนความทันสมัยของเทคโนโลยีการก่อสร้างผ่านรูปแบบของสถาปัตยกรรม รวม ถึงวัสดุที่ทันสมัยอย่างคอนกรีตเสริมเหล็ก กระเบื้องสีนวล และกระเบื้องหลังคาที่สามารถรองรับชายคาที่ลาดชัน ตำนานมาสู่การรองรับการจัดการพื้นที่ในแนวนอนกว้าง ซึ่งกลายเป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ไม่เคยมีมาก่อนใน ประเทศไทย เสมือนบ้านรูปแบบดังกล่าวได้กลายเป็นภาพแทนของความทันสมัยในช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2490 ถึง 2530 จึงสามารถสรุปการนิยามรูปแบบของบ้านดังกล่าวได้ว่า “บ้านไทยใหม่ พ.ศ.2500”

บรรณานุกรม

- Anthony D. King. (1995). **The Bungalow The production of a Global Culture**. Oxford University Press.
- Horayangkura V., (1993). **Development of Concept and Architectural Style: Past, Present and Future**. BKK: The Association of Siamese Architects under Royal Patronage.
- James Truslow. (1932). **The American Scholar**. The Phi Beta Kappa Society
- Kreangkrai Kirdsiri, and Other. (2022). **Georgetown, Penang Island: from Historic Port Town to World Heritage City**. BKK: Faculty of Architecture, Silpakorn University
- Nantasirivikrom K. (2018). **Thai's House for seven decades (1946-2016)**. BKK: The Association of Siamese Architects under Royal Patronage.